

SURİYE'YE KOMŞU ÜLKELERİN SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI¹

Ferhat PİRİNÇÇİ²

Öz

Suriye krizi ve krizin insani boyutu, 2011 yılından itibaren ortaya çıkmış ancak bölge ülkeleri her ne kadar bu durumun farkında olsa da dünya genelinde krizin bu boyutuna yönelik bir duyarsızlık söz konusu olmuştur. Türkiye, Suriye krizinin insani boyutuna yönelik olarak krizin başında harekete geçmiş ve zaman içinde Suriye krizinin insani boyutunda Türkiye'nin uyguladığı politikalar ve uluslararası topluma bir örnek olan tutumu, uluslararası boyutta akademide, medyada ve kamuoyunda çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bu çalışma, Türkiye'nin Suriye krizinden etkilenen sivilere yönelik insani politikasını Suriye ile sınırları bulunan Lübnan, Ürdün ve Irak'ın yaklaşımlarıyla karşılaştırarak analiz etmektedir. Çalışma esnasında literatür taramasının yanı sıra 2014-2017 yılları arasında Suriye'ye komşu ülkelerde yapılan görüşmeler ve saha çalışmalarından yararlanılmıştır. Çalışmada ilk olarak Suriye krizinin geldiği nokta genel hatlarıyla ortaya konmakta ardından sırasıyla Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak'ın geliştirdiği yaklaşımlar tartışılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin Suriye krizinin insani boyutuna yönelik uyguladığı politikaların tecrübelerle gelişerek profesyonel bir şekilde uygulandığı Türkiye'nin ardından Ürdün'ün krize profesyonel bir şekilde yaklaşım gösterdiği görülmektedir. Lübnan ve Irak'ın ise bir yandan krizin insani boyutuna muhatap olurken diğer yandan uyguladıkları politikalarla krizin bu boyutunu görmezden gelme veya öteleme şeklinde bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Suriye Krizi, Mülteciler, Suriyeli Sığınmacılar, Göç, Türkiye'nin Suriye Politikası, Irak, Ürdün, Lübnan

1 Makalenin Geliş Tarihi: 23.04.2018

Makale Kabul Tarihi: 18.05.2018

2 Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü. e-mail: ferhat@uludag.edu.tr

Atıf: Pirinççi F. (2018). Suriye'ye komşu ülkelerin Suriyeli mültecilere yönelik politikaları. *Tesam Akademi Dergisi*, 5(2), 39 - 60. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.455995>

Policies of Syria's Neighboring Countries toward the Syrian Refugees

Abstract

The Syrian crisis and its humanitarian dimension erupted in 2011, but even the countries in the region were experiencing it, there has been insensitiveness towards this dimension of the crisis throughout the world. Although Turkey's policies and attitude pursued for humanitarian dimension of the Syrian crisis set a model for the international community, these have usually been ignored in the international area, academic field, media, and public opinion. The study aims to make a comparative analysis of Turkey's humanitarian policy for civilians affected by the Syrian crisis and the policies of other neighboring countries that are Lebanon, Jordan, and Iraq. In addition to the literature review, this study has also benefited from the direct interviews and fieldworks carried out in neighboring countries to Syria between 2014 and 2017. The study firstly reveals the current situation of the Syrian crisis in general terms, and then discusses the approaches adopted by Turkey, Lebanon, Jordan, and Iraq respectively. Consequently, it can be stated that Turkey's response to the Syrian refugee crisis has gradually developed and professionally implemented while Jordan comes after Turkey with its professional attitude. For Lebanon and Iraq, it can be said that while they are trying to deal with the direct and indirect effects of the crisis, they are also trying to ignore or postpone the humanitarian dimension of it.

Keywords: Syrian Crisis, Refugees, Syrian Asylum-Seekers, Immigration, Turkey's Policy towards Syria, Iraq, Jordan, Lebanon

Giriş

Suriye krizi 2011 yılının Mart ayında ortaya çıkmış ve günümüzde bir iç savaş halini alarak devam etmektedir. Krizin kısa ve orta vadeli ekonomik, politik, toplumsal ve güvenlik etkileri bu süreçte kendisini hem bölgede hem de küresel çapta hissettirmiştir. Uluslararası toplumun krize yönelik tutumu öncelikle gelişmelere seyirci kalmak şeklinde olmuştur. Bununla beraber uluslararası toplumun krize seyirci kalması, krizin giderek karmaşık bir hâl almasına neden olmuştur. Ancak krizin bütün etkileri bir tarafa, Suriye'de radikalizmin artması ve krizin etkilerinin bölge dışına yansımaya başlaması, uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. Burada da uluslararası toplum krizi çözmekten ziyade etkilerini sınırlandırmaya yönelik bir politika takip etmeye çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle, uluslararası toplumun bu noktadaki temel kaygısı, krizin kendilerine sıçramasını engellemeye yönelik olmuştur.

Suriye krizinin insani boyutu³, 2011 yılından itibaren ortaya çıkmış ancak bölge ülkeleri her ne kadar bu durumun farkında olsa da dünya genelinde krizin bu boyutuna yönelik bir duyarsızlık söz konusu olmuştur. Bununla beraber, krizin ortaya çıkışından özellikle dört yıl sonra uluslararası toplum ilk kez bu kadar yoğun bir şekilde krizin insani boyutunun farkında olmaya başlamıştır. Bu noktada 2015 yılının Eylül ayında, Avrupa'ya göç etmeye çalışan Suriyelilerin Macaristan ve Makedonya sınırlarında yaşadığı trajedi ile savaştan kaçarak Kanada'ya ulaşmak üzere yola çıkan bir ailenin dramı ve özellikle küçük çocukları Aylan'ın kıyıya vurmuş cansız bedeni, bu farkındalığın oluşmasında görsel anlamda tetikleyici bir rol oynamıştır.

Suriye kaynaklı insani krize yönelik belirlenen politikalarda bu ülkeye komşu ülkeler ile komşu olmayan ülkeler arasında doğal olarak farklılıklar bulunmaktadır. Suriye'ye komşu olan Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak'ın bile kendi içinde farklı politikalar uygulaması söz konusu olmuştur. Bu politika farklılıklarının kaynakları arasında, Suriye ile olan ortak sınır uzunlukları, söz konusu ülkelere yönelik gerçekleştirilen göç akını sonucunda kaç Suriyeli ağırladıkları, bu ülkelerin içinde buldukları siyasal ve ekonomik durum ile Suriye'ye komşu ülkelerin insani sorumlulukları nasıl ele aldıkları gibi bazı faktörler yer almaktadır. Bölge

3 Çalışmanın başlığında Suriye'deki kriz nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler her ne kadar "mülteci" olarak ifade edilse de bu kişiler, Suriye'ye komşu ülkelerin uluslararası antlaşmalara koydukları çekinceler ve kendi iç hukukları bağlamında farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

lkelerinden Türkiye, Suriye krizinin insani boyutuna yönelik olarak krizin başında harekete geçmiş ve zaman içinde Suriye krizinin insani boyutunda Türkiye'nin uyguladığı politikalar ve uluslararası topluma bir örnek olan tutumu, uluslararası boyutta akademide, medyada ve kamuoyunda çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Buradan hareketle, alışma Türkiye'nin Suriye krizinden etkilenen sivillere yönelik insani politikasını ön plana çıkararak Suriye'ye diğer komşu ülkeler olan Lübnan, Ürdün ve Irak politikalarıyla karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada Suriye krizinin çok boyutlu olan yapısı bir tarafa bırakılarak krizin ortaya çıkardığı insani trajedi ve bu trajedinin geldiği nokta ile Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak'ın uyguladığı politikalar irdelenmektedir.

Suriye Krizinde İnsani Trajedi

Suriye'de 2011 yılının Mart ayında başlayan halk ayaklanması ilerleyen yıllarda farklı boyutlara ulaşması sonucunda sorun insani ve siyasi açıdan ciddi bir boyut kazanmıştır. Esad rejimi olayların başında birtakım reformlar gerçekleştireceği sözünü vermesine rağmen göstericilere ağır silahlarla saldırmış ve olayların ilk altı ayında yüzlerce sivil hayatını kaybetmiştir. Daha sonra göstericiler ve ordudan kaçan askerlerin oluşturduğu grupların örgütlenerek rejimin saldırlarına karşı koymaya çalışmasıyla Suriye'de rejimle muhalifler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve durum bir iç savaş halini almıştır. Uluslararası toplum, krizin başından itibaren pasif bir tutum takınarak deyim yerindeyse, gelişmelere seyirci kalmıştır.

İlerleyen süreçte Esad rejimi muhaliflere daha ağır baskılar uygulamaya başlamış, sivil yerleşim birimlerine savaş uçakları ve balistik füzelerle saldırmış ve işi kimyasal silah saldırısına kadar götürmüştür. Bu süreçte rejimin saldırlarından ve yaşanan çatışmalardan en fazla etkilenen kesim siviller olmuştur. Rejim ile muhalifler arasındaki çatışmalar devam ederken krize radikal grupların yanı sıra İnan ve Rusya da doğrudan veya dolaylı bir şekilde müdahil olmuş ve durum daha karmaşık hale gelmiştir.

Tablo 1

Suriye'de İnsani Durumun Genel Görünümü

Suriye nüfusu	18,43 milyon
Ülke içinde insani yardıma ihtiyaç duyanlar	13,1 milyon
Yerinden edilen kişiler	6,1 milyon
Bölge ülkelerine sığınan mülteciler	5,6 milyon
Kuşatma altındaki kişi sayısı	400 bin+
Katledilen kişi sayısı	400 bin+

Kaynak: UNOCHA, UNHCR, World Bank

Suriye krizinin insani boyutu ele alındığında komşu ülkelere sığınan Suriyeliler ön plana çıkmaktadır. Bu durum, krizin göz ardı edilmeyecek bir sonucu olmakla beraber, krizin insani boyutunda diğer alanlar da göz ardı edilmemelidir. Yukarıdaki tablo dikkate alındığında Suriye'ye komşu ülkelere sığınan Suriyelilerin haricinde krizin yedinci yılı geri kaldığında hâlâ 13,1 milyon Suriyeli ülke içinde insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla hâlihazırda Suriye'de yaşayan nüfusun yüzde 70'inden fazlası insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. BM İnsani İlişkiler Koordinasyon Ofisi'ne göre (UNOCHA, 2018) bu kişilerden 6 milyondan fazlası, bir diğer ifadeyle yüzde 33'ünden fazlası ülke içinde en az bir kez yerinden edilmiştir. Bu durum, bölge ülkelerine sığınmak zorunda kalan Suriyelilerle birlikte düşünüldüğünde krizin başından beri 11,7 milyon Suriyeli ülke içinde veya bölge ülkelerine sığınmak üzere en az bir kez yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Diğer bir ifadeyle, Suriye içinde ve dışında yaşayan Suriyelilerin toplam nüfusunun yarısından fazlası en az bir kez yerinden edilmiştir. Ayrıca Siegewatch (2018) adlı girişime göre, ülke içinde 2015 yılı itibariyle rejim kuşatması altında bulunan dört milyondan fazla kişiye ihtiyaç duyulan insani yardım ulaştırmakta ciddi zorluklar yaşanmaktayken bu kişilerin yaşam alanlarının bombalanması ve göç etmek zorunda bırakılmaları sonucunda 2018 yılı itibariyle kuşatma altında yaşayan kişi sayısında düşüş yaşanmıştır.

Suriye içinde yaşanan bu insani trajedinin yanı sıra çalışmanın ana konusu olan krizin başından itibaren bölge ülkelerine sığınmış olan Suriyelilerin durumuna değinmek gerekir. Aşağıda yer alan Tablo 2, bölge ülkelerine sığınan Suriyelilerin dağılımını ifade etmektedir. Bu çerçevede Türkiye,

Suriyelilere yapmış olduğu ev sahipliğiyle dünyada en fazla mülteciye⁴ ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Suriye'ye komşu olan Türkiye haricindeki üç ülke ve diğer bölge ülkeleri ise kriz nedeniyle ülkelerini terk eden Suriyelilerin yüzde 37'sinden azına ev sahipliği yapmaktadır.

Tablo 2

Bölge Ülkelerine Sığınan Suriyeliler (Mart-Nisan 2018)⁵

Sığınan Ülke	Sığınan Suriyeli Sayısı	Yüzde
Türkiye	3,578,246	63.4
Lübnan	991,165	17.6
Ürdün	661,859	11.7
Irak	248,382	4.4
Diğer Bölge Ülkeleri	162,052	2.9

Kaynak: BMMYK, Syria Regional Refugee Response, <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>

Türkiye, ülkesine sığınan Suriyelilere ev sahipliği yapmasının yanında insani diplomasisi bağlamında sorunların bölgesel ve küresel platformlarda sahiplenilmesi ve çözüm arayışlarında bulunması doğrultusunda çok sayıda girişimde bulunmuştur. Bununla beraber, "Türkiye'nin Suriye krizindeki insani diplomasisi" ifadesiyle ilk akla gelen ve belki de krize yönelik genel politikasında en anlamlı farkı oluşturan nokta, Türkiye'nin Suriyelilere yönelik izlemiş olduğu politikadır. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı gibi Türkiye krizin başından itibaren Suriyelilere yönelik *açık kapı* politikası uygulamıştır. Ancak Türkiye'nin insani diplomasisindeki fark, sadece uygulanan açık kapı politikasından kaynaklanmamaktadır. Zira Suriye'ye komşu olan Ürdün ve 2014 yılı Ekim ayına kadar Lübnan da Suriyelilere yönelik açık kapı politikası uygulamıştır. Ancak Suriyelilerin bu üç ülkeye sığındıktan sonra karşılaştıkları ortam birbirinden farklı olmuştur.

4 Türkiye'ye sığınan Suriyeliler, mülteci statüsünde olmayıp geçici koruma statüsü altındadır.

5 Tablo'da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verileri kullanılmıştır. Bununla beraber, dört ülkede sahada gerçekleştirilen görüşmelerde bazı devlet yetkilileri veya STK temsilcileri ülkelerindeki Suriyeli sayısının resmi kayıtlardan fazla olduğunu ifade etmektedir.

Bununla ilişkili olarak Tablo-2, bölge ülkelerine sığınan Suriyelilerin ev sahibi ülke nüfuslarına oranlarıyla beraber yorumlandığında farklı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Suriye'ye komşu ülkelerin nüfusu Dünya Bankası (2018) verileri⁶ bağlamında ele alındığında, Türkiye'ye sığınan Suriyeliler ülke nüfusunun yüzde 4,5'ini oluşturmaktadır. Lübnan açısından ele alındığında ise ülkedeki Suriyelilerin oranı yüzde 16,5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürdün için yüzde 7'ye yakın olan oran Irak için ele alındığında ise yüzde 0,67'den az bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Suriyelilerin komşu ülkelere dağılımında sığınan Suriyeli sayısı önemli olmakla birlikte; Suriyelilerin ev sahibi ülkenin nüfusa oranı da oluşturduğu yük açısından dikkate alınması gereken bir veridir.

Suriye'ye komşu olan ülkelere sığınan Suriyelilerle ilgili değinilmesi gereken bir başka husus, bu kişilerin yaşamlarını nerede idame ettirdiklerine ilişkindir. Algısal düzeyde bölge ülkelerine sığınan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun kamplarda yaşadığına dair bir düşünce bulunmaktadır. Krizin ilk ayları belki de ilk yılı için geçerli sayılabilecek bu durum, kriz derinleştikçe ve göç akını arttıkça farklı bir hâl almıştır. Bu bağlamda bölge ülkelerine sığınan Suriyeliler için Türkiye, Ürdün ve Irak'ta kamplar hazırlandığı ve krizin başlarında Suriyelilerin öncelikle bu kamplara yerleştirildiğini belirtmek gerekir. Lübnan ise aşağıda ele alınacağı gibi herhangi bir şekilde kamp oluşturmamış ve bu politikasını günümüzde de devam ettirmektedir. AFAD'ın verilerine (2018) göre 2018 yılının Nisan ayı itibarıyla Türkiye'deki Suriyelilerin yüzde 6,3'ü kamplarda yaşamaktadır. BMMYK'nın Ürdün verilerine (2018) göreyse Ürdün'deki Suriyelilerin yaklaşık yüzde 20'si kamplarda yaşamaktayken, Irak'taki Suriyelilerin yüzde 37'si kamplarda yaşamaktadır.

Yukarıdaki oranlar, sayısal verilerle birlikte düşünüldüğünde farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de yaklaşık 225 bin, Ürdün'de yaklaşık 132 bin, Irak'ta ise yaklaşık 93 bin kişi kamplarda yaşamaktadır. Ancak asıl farklılık, oranlar veya rakamlarda değil, Suriyelilerin söz konusu ülkelerde yer alan kamplardaki yaşam şartlarında ortaya çıkmaktadır. Yapılan saha çalışmalarında söz konusu ülkelerdeki bazı kamplar ziyaret edilmiş ve Türkiye'deki kampların BM standartlarının çok üstünde olduğu gözlemlenmişken, Ürdün ve Irak'taki kamplarda yaşayan Suriyelilerin oldukça zor koşullar altında yaşadıkları

6 Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'nin nüfusu 79,512,430; Lübnan'ın nüfusu 6,006,670; Ürdün'ün nüfusu 9,455,800; Irak'ın nüfusu ise 37,202,570 olarak dikkate alınmıştır.

görülmüştür.

Suriye Krizine Yönelik Türkiye'nin İnsani Yaklaşımı

Türkiye'nin Suriye krizinden en fazla olumsuz etkilenen ülkeler arasında yer aldığı açıktır. Ancak Türkiye'nin Suriye politikasını sadece "olumsuz etkilenme" boyutuna indirgemek, insani diplomasi yaklaşımını basitleştirmek veya göz ardı etmek anlamına gelecektir. Zira Türkiye'nin uyguladığı politikalar, sadece Suriye ile ortak sınır paylaştığı veya olumsuz etkileneceği için değil, soruna ilkesel düzeyde ve insani diplomasi temelinde yaklaştığı için uygulanmaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında Suriye'den güvenlik nedeniyle Türkiye'ye yapılan ilk göç 29 Nisan 2011 tarihinde 252 Suriyelinin ülkeye girişiyle başlamış ve uygulanan açık kapı politikası çerçevesinde bu rakam günümüzde 3,5 milyonun üzerine çıkmıştır. Bu noktada Türkiye'nin pratik açıdan insani diplomasi politikasındaki en önemli farklılık kurumsal altyapısıyla kendini göstermiştir. Zira Ürdün ve Lübnan'a sığınan Suriyelilerle ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde BMMYK öncü rolü oynamakta ve Suriyelilerin kayıt altına alınmasından temel ihtiyaçlarının giderilmesine kadar birçok işlem BMMYK tarafından veya BMMYK aracılığıyla yerine getirilmektedir. Türkiye'de ise ilk göç dalgasından itibaren Suriyeliler ülkeye giriş yaptıktan sonra BMMYK tarafından değil, başta AFAD olmak üzere devlet kurumları tarafından karşılanmış, öncelikle kamplara yerleşmeleri sağlanmış ve temel ihtiyaçları giderilmiştir.

Bu noktada Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikasının -ilkeler sabit kalmakla beraber- pratik açıdan tecrübelerle şekillendiği ve dinamik bir ortamda geliştiği söylenebilir. Nitekim Suriye'deki krizin kısa süreceği veya Türkiye'ye sığınacak Suriyeli sayısının 100.000'in altında olacağı beklentisiyle, ilk dönemde gelen Suriyeliler Hatay çevresinde sınıra yakın bölgelerde kurulan çadır kentlere yerleştirilmişti. Ayrıca bu beklentiyle ilişkili olarak Türkiye, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Konvansiyonu'na koyduğu çekince nedeniyle Suriye'den gelenlere mültecilik hakkı verememiş ve Suriyelileri ilk dönemde uluslararası hukukta çok da karşılığı olmayan *misafir* şeklinde tanımlamıştı. Ancak yukarıda ele alınan siyasal girişimlerin sonuç vermemesi ve Suriye'deki krizin giderek tırmanması üzerine Türkiye'ye gelen Suriyeli sayısı özellikle 2011 yılından sonra artmaya başlamıştır. Bu noktada 2011 yılının Ekim ayında alınan karar ile Suriyelilere *geçici koruma statüsü* veren Türkiye,

bu statü ile *açık kapı politikası, geri göndermeme ilkesi ve gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması* uluslararası hukuk çerçevesinde Suriyelilere bir anlamda garanti etmiştir. Öte yandan Türkiye'ye gelen Suriyeli sayısındaki artış, AFAD tarafından yeni kamplar/geçici barınma merkezleri kurulmasını beraberinde getirmiş ve 2012 yılının Mart ayında yedi tane olan kamp sayısı 2013 yılının başında 14'e yükselmiştir. 2018 yılı Mart ayı itibariyle geçici barınma merkezi olarak ifade edilen kamp sayısı 20'yi bulmuştur. Aynı tarih itibariyle Türkiye'nin 10 farklı ilinde bulunan AFAD (2018) yönetimindeki kamplar, 226,544 Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır.

Türkiye'nin Suriye krizinin insani boyutuna yönelik politikasının tecrübelerle şekillendiğinin bir göstergesi de İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) olmuştur. Bu bağlamda 2013 yılına gelindiğinde Türkiye'de kampların dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı AFAD yönetimindeki kamplarda yaşayan Suriyelilerin sayısını geçmişti. Günümüzde ise Türkiye'de bulunan Suriyelilerin yaklaşık yüzde 93'ünden fazlası kamp dışında Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşamaktadır. (AFAD, 2018) Büyük ölçüde bu durumun olumsuz sonuçlarını engellemek ve entegre stratejiler uygulanmasını sağlamak amacıyla 4 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile GİGM (2018) kurulmuştur. Böylece AFAD'ın (2018) gerek kamplarda gerekse kamp dışında giderek artan yükü, özellikle kamp dışı yaşam açısından Türkiye'nin bütün illerinde teşkilatı kurulan GİGM ile paylaştırılmıştır.

Türkiye'nin Suriye krizinin insani boyutuna yönelik tecrübe birikimi, Suriye'den gerçekleşen ani göç dalgalarında da kendini göstermektedir. Bu bağlamda 2014 yılının Eylül ayı önemli bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim iç savaş boyutunda yaşanan Suriye'deki kriz, 2013 yılından itibaren IŞİD faktörünün de devreye girmesiyle karmaşık bir hal almış ve IŞİD'in Ayn el Arab'a (Kobani) saldırılarını arttırmasıyla Türkiye'ye dünya göç tarihinde eşine ender rastlanabilecek kadar kısa bir sürede büyük bir göç akını başlamıştır. Bu çerçevede 18 Eylül gecesi 4.500 Suriyeli Türkiye'ye sığınırken, 19 Eylül 2014 tarihini 20 Eylül'e bağlayan gece içinde 45.000 Suriyeli daha gelmiştir. 22 Eylül 2014'e gelindiğinde Türkiye'ye sadece son dört gün içinde sığınan Suriyeli sayısı 130.000'in üzerine çıkmış ve 19 Eylül'den günümüze kadar Ayn el Arab'tan giriş yapan kişi sayısı 185.000'e ulaşmıştır (Anadolu Ajansı, 2014). Bu yoğun göç akımına rağmen gerek Suriyelilerin Türkiye'ye girişinde gerekse kayıtlarının yapılması ve yerleştirilmelerinde ciddi bir sorun yaşanmamıştır.

Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için yapılan harcamalar düşünüldüğünde, Türkiye'nin insani diplomasininin farkı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Zira Türkiye, Ürdün ve Lübnan'dan farklı olarak bu harcamaları büyük ölçüde kendi öz kaynaklarıyla yapmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 23 Haziran 2017 tarihinde yaptığı konuşmada bu duruma dikkat çekerek Türkiye'deki Suriyeliler için 30 milyar dolar harcama yaptıklarını söylemiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2017). Uluslararası toplumdan söz verilen 6 milyar doların sadece 725 milyon dolarının verildiğini ifade eden Erdoğan, "Onlardan destek gelse de gelmese de Türkiye, kardeşlerine gereken ilgiyi, desteği vermeye devam edecektir." şeklindeki sözleri, Türkiye'nin insani amaçlı verdiği desteğin söz verilen uluslararası desteklere bağımlı olmadığını göstergesidir. Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ ise 2017 yılı sonunda yaptığı basın açıklamasında, (Anadolu Ajansı, 2017) Suriyeliler için harcanan toplam maliyetin 84 milyar 880 milyon Türk Lirası olduğunu ifade etmiş ve bu harcamaların sektörel bazda dağılımını açıklamıştır. Bu bağlamda AFAD, Türk Kızılayı, güvenlik ve kamu hizmetleri ile sağlık, eğitim ve belediyeçilik hizmetleri başta olmak üzere yapılan harcamaları sektörel olarak ifade eden Recep Akdağ, toplam maliyetin 30 milyar doların üzerinde olduğunu belirtmiştir.

Bu noktada Türkiye'nin Suriye krizindeki insani politikasının salt ülkesine sığınan Suriyelilerle sınırlı olmadığını vurgulamak gerekir. Nitekim önceleri "sıfır noktası insani yardım" şeklinde ifade edilen ve Türkiye'ye sığınmamış, henüz Suriye'de kalmakta olan insani yardıma ihtiyaç duyan kişilere yönelik de yardımlar yapılmaktaydı. Bu yardımlar devam ederken, Türkiye'nin 2016 yazında başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı ve 2018 yılı başında başlattığı Zeytin Dalı Harekâtı kapsamında terör örgütlerinden temizlenen bölgelerde de insani yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu bölgelerde başta güvenlik olmak üzere temel ihtiyaçlar giderilmek suretiyle gerekli altyapının hazırlanması çalışmaları sıfır noktası yardımlarla birlikte devam etmektedir.

Lübnan'ın İnsani Krize Yaklaşımı

Lübnan, gerek Suriye ile sahip olduğu kendisine özgü ilişkisi gerekse içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal koşullar nedeniyle Suriye krizine farklı yaklaşım gösteren bir ülke olmuştur. 2018 yılı Mart ayı sonu itibariyle Lübnan'ın ev sahipliği yaptığı Suriyeli sayısı 991,165'tir (BMMYK, 2018). Lübnan, Türkiye gibi krizinden başlarında Suriyelilere yönelik açık kapı politikası izlemiştir. Ancak bu açık kapı politikası, Beyrut yönetiminin

sistemli bir şekilde politikalar uyguladığı anlamına gelmemelidir. Zira bu açık kapı politikası sürekli devam etmediği gibi, Suriye krizinin başlarında ülkesinde zaten mevcut olan gerilimin arttığı Lübnan'da Hizbullah'ın Suriye'deki iç savaşın bir tarafı haline gelmesi, kaçınılmaz bir şekilde gerilimi tırmandırmıştır. Buna bir de Lübnan'daki hükümet kuramama sorunu eklendiğinde, koşullar Lübnan'ın Suriye krizinin insani boyutuna yönelik kapsamlı politikalar uygulamasını zorlaştırmıştır.

Türkiye'den farklı olarak, Suriye'deki krizden kaçarak Lübnan'a sığınan Suriyelilerin kayıt işlemleri BMMYK tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Lübnan hükümetinin 6 Mayıs 2015 tarihi itibarıyla BMMYK'nın ülkedeki Suriyelileri kayıt altına almasına izin vermemesi, bu tarihten sonra ülkedeki Suriyeli sayısının artıp artmadığı konusunda net bir verinin elde edilmesini zorlaştırmıştır (BMMYK, 2018). Bununla beraber saha çalışması kapsamında Lübnan'a gerçekleştirilen ziyaretlerde ve yapılan görüşmelerde, gerek Lübnan Sosyal İşler Bakanlığı yetkilileri gerek Lübnan'da faaliyet gösteren uluslararası ve yerel kuruluş yetkilileri gerekse kanaat önderleri, Lübnan'daki gerçek Suriyeli sayısının BM kayıtlarının çok üzerinde olduğu ifade edilmiştir.

Ayrıca Lübnan'ın sahip olduğu tecrübeler, Suriye krizinin insani boyutuna yönelik politikalarını da şekillendirmiştir. Nitekim Filistin sorunu nedeniyle 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı başta olmak üzere yaşanan savaşlar sonucunda geçici olarak Lübnan'a yerleşen Filistinliler hâlâ bu ülkede yaşamaktadır. BM'nin Filistinli mülteciler için kurduğu UNRWA'ya göre (2018) Lübnan'da Suriye krizi öncesinde bile yaklaşık 500 bin Filistinli mülteci yaşamaktaydı. Bu mülteciler göz ardı edilmeyecek bir faktör olarak zaman zaman Lübnan siyasetini derinden etkilemiştir.

Öte yandan Suriye ile Lübnan arasındaki yakın ilişki, 1976 yılından 2005 yılına kadar Suriye'nin Lübnan'ın kuzeyinde söz konusu olan askeri varlığı ve Suriyelilerin özellikle tarımsal alanda Lübnan'da çalışıyor olmasıyla da ilişkilidir. Bu bağlamda geçmişte Suriye'nin Lübnan ekonomisi ve özellikle de Lübnan siyaseti üzerinde etkili olması, kaçınılmaz bir şekilde Suriye'de yaşanan gelişmelerin Lübnan'ı farklı şekillerde etkilemesine neden olmuştur. Zira saha çalışması sırasında (2015) kriz öncesi dönemde Lübnan'da çalışmak için bulunan Suriyelilerin varlığının yüzbinlerle ifade edildiği sıklıkla dile getirilmiştir.

Dolayısıyla Filistinli mülteciler tecrübesinin ve Suriye ile kriz öncesinde

mevcut olan ilişkilerin şekillendirdiği bir tablo ile karşı karşıya kalınmıştır. Örneğin Lübnan, bölgede nüfusuna oranla çok fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmasına karşılık siyasi kriz içinde olmasına rağmen krizin başından beri “kamp kurmama” politikası uygulamıştır. Bu politika büyük ölçüde Suriyelilerin ülkelerinde kalıcı olması kaygısından kaynaklanmaktadır. Ayrıca yukarıda ifade edildiği gibi krizin başlarında açık kapı politikası uygulayan Beyrut yönetimi, 2014 yılının yaz aylarından itibaren Suriyelilerin Lübnan’a girişini sınırlandırmaya çalışmış ve aynı yılın Ekim ayında açık kapı politikasını terk etmiştir (The Daily Star, 2014).

Lübnan hükümetinin direktifi doğrultusunda BMMYK’nın 2015 yılı Mayıs ayında Suriyelileri kayıt altına almayı bırakması, Lübnan’daki Suriyelilerin sahip olduğu olumsuz koşullarla birlikte düşünüldüğünde BMMYK kayıtlarındaki Suriyeli sayısında düşüşler olmaya başlamıştır. Örneklendirmek gerekirse 2014 yılının sonlarına doğru BMMYK kayıtları bağlamında 1 milyon 200 bine yaklaşan Lübnan’daki Suriyeli sayısında, günümüzde 200 binden fazla düşüş vardır (BMMYK, 2014, 2018).

Dolayısıyla Lübnan gerek geçmişteki Filistinli mülteciler tecrübesi gerekse kırılğan siyasi yapısı nedeniyle Suriyelilerin göçüne yönelik sistematik bir politika izleyememiştir. Bu nedenle Suriyelilerin sığındıkları ülkeler arasında en olumsuz şartlara sahip olduğu ülkenin Lübnan olduğu söylenebilir. Nitekim Lübnan’a sığınan Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının önemli kısmı, Lübnan hükümetinden ziyade başta BMMYK olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve diğer STK’lar tarafından karşılanmakta olup, hükümetin buradaki rolü lojistik açıdan kolaylaştırıcılık şeklinde olmuştur. Krizin başından beri Suriyeli mültecilere yönelik *kamp kurmama* politikasını uygulayan Beyrut yönetimi, 2014 yazından itibaren Suriyelilerin sığınma amacıyla ülkesine gelişini dolaylı yollarla azaltmaya çalışmış ve 2014 yılının Ekim ayında Lübnan’a sığınma amacıyla gelen Suriyelileri kabul etmeyeceğini açıklamıştır. 2015 yılından sonra başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve bağışçıların yardımıyla insani krize yönelik kısmen sistematik bir politika uygulamaya çalışan Lübnan’ın bu konuda büyük aşamalar kaydettiği söylenemez.

Ürdün’ün Yaklaşımı

Lübnan gibi geçmişinde mülteci tecrübesi bulunan Ürdün yönetimi, Suriye’ye komşu ülkeler arasında Suriye kaynaklı insani krize Türkiye’den sonra en sistematik yanıt geliştiren ülke olmuştur. Krizin başından itibaren

özellikle BMMYK ile işbirliği yapan Amman yönetiminin en büyük avantajı, Türkiye sınırına kıyasla Suriye'deki iç savaşın daha az çatışmanın olduğu bölgesinde konumlanmış olmasıdır. Bu durum, Ürdün'e yapılan göçlerin yoğunluğunu doğrudan etkilemiş ve krizin insani boyutu dışındaki Ürdün üstündeki yükün nispeten azalmasına neden olmuştur.

Suriye krizi kaynaklı Ürdün'e yapılan göçün genel trendine bakıldığında, göç yoğunluğunun krizin başında ve 2012 yılında düşük seviyede seyrettiği görülmektedir. 2013 yılından itibaren giderek artan göç yoğunluğunun, 2014 yılından itibaren stabil hale geldiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, 2014 yılı Temmuz ayında Ürdün 606 binden az Suriyeliye ev sahipliği yapmaktayken 2018 yılı Nisan ayına gelindiğinde ev sahipliği yaptığı Suriyeli sayısı yüzde 10'dan az bir artış göstererek yaklaşık 662 bin kişiye çıkmıştır (BMMYK Ürdün, 2018).

Ürdün'ün Suriye krizi kaynaklı insani krize ilk tepkisi Türkiye gibi ilk başlarda gelen Suriyelileri kamplara yerleştirmek şeklinde olmuştur. Sınır hattından Ürdün'e giren Suriyeliler, kayıtları yapıldıktan sonra Mafraq vilayetindeki Zaatarı kampına yerleştirilmeye başlanmıştır. BMMYK ile işbirliği yapılarak açılan bu kampın nüfusu, beklenenin üstünde artmıştır. Bir dönem Zaatarı kampındaki Suriyeli sayısı 160 bine kadar ulaşmıştır. Bunun üzerine yeni kamplar açma yoluna gidilmiştir. Ancak göç yoğunluğunun artması üzerine Ürdün'e sığınan Suriyeliler kampların yanı sıra şehirlere de yerleştirilmeye başlanmıştır. Nitekim günümüzde Ürdün'deki Suriyelilerin yüzde 80'inden fazlası kamplar dışında hayatlarını idame etmektedir (BMMYK Ürdün, 2018).

Ürdün'ün Suriye krizinin insani boyutuna yönelik izlediği politikada üç hususu vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Öncelikle saha çalışması esnasında Ürdünlü yetkililerle yapılan görüşmelerde (2015), yetkililer ülkeye gelen Suriyelilerin kayıt işlemlerinin BMMYK tarafından yapıldığını ve krizden önce Ürdün'de yaşamakta olan Suriyelilerin hesaba katılmadığını belirtmekte ve gerçekte Ürdün'deki Suriyelilerin sayısının BM kayıtlarından çok daha fazla olduğunu ifade etmektedirler. İkincisi yine resmi yetkililerin ifadesiyle BMMYK ve diğer uzmanlık kuruluşları ile uluslararası bağışçılar tarafından Ürdün'deki Suriyeliler için yapılan finansmanın yeterli olmadığı dile getirilmektedir. Bununla beraber, saha çalışması esnasında görüşülen bazı akademisyen ve STK temsilcileri (2015), yapılan yardımların toplam giderleri karşılamadığını ancak yapılan harcamaların büyük bir kısmını finanse ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla

kamplar başta olmak üzere ülkenin çeşitli vilayetlerine dağılmış durumda bulunan Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının giderilmesinde BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin ve diğer bağışçıların yapmış oldukları yardımların önemli bir yeri vardır.

Üçüncü olarak, Suriye'den gelen göçün 2014 yılından itibaren daha durağan bir seyir izlemesinde sadece Suriye iç savaşında yaşanan gelişmeler etkili olmamıştır. Diğer bir ifadeyle, Ürdün'e yönelik göçlerin durağanlaşmasında Suriye iç savaşının seyrinden ziyade Ürdün yönetiminin uyguladığı politikaların etkisi bulunmaktadır. Ürdün'ün güvenlik kaygılarıyla da ilişkili olan bu politika, bir yanıyla ülkeye daha fazla Suriyelinin gelişini de sınırlandırma amacını taşımaktadır. Nitekim krizin başından beri Suriyelilere açık kapı politikası uygulayan Ürdün yönetimi, 2016 yılı Haziran ayında IŞİD tarafından sınır kasabası Rukban'da gerçekleştirilen bombalı saldırı sonrasında Suriye sınırını kapatmış ve sınırın Suriye tarafında iç savaştan Ürdün'e kaçmak isteyen Suriyeliler birikmeye başlamıştır (Al Jazeera, 2017). Dolayısıyla güvenlik gerekçesi, Suriyelilerin ülkeye alınmasında resmi olmasa da fiili bazı kısıtlamalarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu örnekten hareketle sınırın Suriye tarafında yaklaşık 55 bin Suriyelinin yaşadığı geçici nitelikte bir kampa dönüşen alan, Ürdün'ün sorumluluk kabul etmediği bir bölge konumundadır. BM'nin yerinden edilmiş kişiler statüsünde gördüğü bu kişilere yönelik yardımlar yine Ürdün yönetiminin işbirliğiyle yapılabilmektedir (The Jordan Times, 2018).

Ürdün'e yapılan Suriyeli göçüne yönelik politikaları Türkiye ve Lübnan'ın yaklaşımlarından farklılaştıran noktalar şu şekilde ifade edilebilir. Ürdün, Türkiye kadar olmasa da krize sistematik bir yanıt veren ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'den farklı olarak Suriyelilerin ülkeye girişinde kayıt altına alınması Ürdün yönetimi tarafından değil BMMYK tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durum, rakamların az gösterildiği gibi gerekçelerle zaman zaman Ürdünlü yetkililer tarafından eleştirilmektedir. Ancak Ürdün'ün yoğun göç akını karşısında kayıt işlemlerini ne kadar düzenli yapacağı tartışma konusudur. Zira Türkiye'nin Suriyelileri sadece ülkeye girişlerinde değil, yaşadıkları yerlerde de sistematik bir şekilde kayıt altına alması belirli bir süreci ve teknik/kurumsal altyapıyı gerektirmiştir. Ürdün de Lübnan gibi göç tecrübesine sahiptir ancak Lübnan'ın tersine bu tecrübesini "kamp kurmama" şeklindeki olumsuz tutumlar için kullanmamıştır. Bununla beraber Lübnan'ın sahip olduğu demografik yapı içinde bulunduğu siyasal-ekonomik koşulların Ürdün'den farklı olduğunu belirtmekte yarar bulunmaktadır.

Irak'ın Yaklaşımı

Suriye krizi nedeniyle Irak'a yapılan göçler dikkate alındığıdaysa Irak'a yapılan göçlerin Türkiye, Lübnan veya Ürdün'e yapılan göçlerden daha farklı nitelikte olduğu göze çarpmaktadır. Öncelikle, Irak Suriye'ye komşu ülkeler arasında en az göç alan ülke konumundadır. BMMYK'nın 31 Mart 2018 tarihinde yayınladığı veriler dikkate alındığında, Irak'a Suriye'ye komşu olan Türkiye, Lübnan ve Ürdün'den çok daha az sayıda, 248,382 Suriyelinin göç ettiği görülmektedir. İkinci olarak Irak'a yapılan göçler, diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında nispeten geç bir dönemde, Suriye krizinin birinci yılından sonra söz konusu olmuştur. Nitekim Suriye'de krizin ortaya çıkışı 2011 yılının Mart ayı olarak kabul edilecek olursa, 2012 yılının Mart ayı başında Irak'a göç eden Suriyeli sayısının 180 olduğu görülmektedir. Oysa aynı dönemde Türkiye'ye 10,658; Lübnan'a 7,058; Ürdün'e ise 3,000'den fazla Suriyeli sığınmış durumdaydı (BMMYK, 2018).

Üçüncü olarak Irak hükümeti yaşadığı istikrarsızlığın da etkisiyle, Türkiye, Lübnan ve Ürdün'ün aksine Suriyelilere yönelik açık kapı politikası uygulamamıştır. Bu bağlamda Irak merkezi hükümeti ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) Suriye'den gelen mültecilere yönelik farklı politikalar uyguladığını belirtmekte yarar var. Bağdat yönetimi, her ne kadar 2012 Temmuz ayında Suriye'den gelmeye başlayan ve sayıları giderek artan mültecilerin Rabia ve Al Kaim sınır kapılarından Irak'a alınarak inşa edilen kamplara yerleştirme kararı olsa da bu durum uzun sürmemiş ve belirli bir süre sonra istisna oluşturan acil insani durumlar haricinde sınırlarını Suriyelilere kapatmıştır (IOM, 2013). Ayrıca IKBY'nin sorumluluk alanı dışında bulunan topraklara yerleşen Suriyelilere ülke içinde serbest dolaşım ve kamp dışında çalışma hakkı vermeyen Irak merkezi yönetimi, bununla beraber Suriyelilere temel hizmetlerden faydalanma hakkı tanımıştır. IKBY ise Bağdat yönetimi ile kıyaslandığında Suriyeli mültecilere yönelik daha esnek bir politika takip etmiştir. Bu çerçevede istisnalar dışında Suriyelilere yönelik sınırlarını açık tutan Erbil yönetimi, gelen kişileri kampta veya kamp dışında yaşamaya zorlamamış, temel hizmetlerden yararlanma hakkı tanımıştır.

IKBY'nin bu politikasıyla ilişkili dördüncü olarak belirtilmesi gereken, Irak'a Suriye'den yapılan göçler büyük ölçüde IKBY topraklarına yapılmıştır. IKBY'ye göç eden Suriyelilerin bu bölgeyi seçmelerindeki neden coğrafi yakınlık olduğu kadar etnik, toplumsal ve kültürel ortaklıkların IKBY'deki

halk ile daha yoğun olmasıdır. Bununla ilişkili olarak her ne kadar BMMYK Suriyeli mültecilere yönelik etnik bir sınıflandırma yapmasa da Suriye'den yapılan göçlerin büyük ölçüde Suriye'de Kürt nüfusun yoğun yaşadığı bölgelerden yapıldığı görülmektedir. Nitekim BMMYK kayıtlarına göre göçün zirve yaptığı 2015 yılında Irak'a gelen Suriyelilerin %57'sinden fazlası Haseke'den gelmişken %25'e yakını Halep'ten ve %9.36'sı Şam'dan gelmiş, diğer %7.86'sı ise Suriye'nin diğer bölgelerinden gelmiştir (BMMYK Irak, 2018). Dolayısıyla IKBY'nin Bağdat yönetiminden daha esnek bir mülteci kabul politikası izlemesinde Suriye'den gelenlerle aynı etnik kökenin paylaşıyor olması ve toplumsal/kültürel yakınlığın da etkisi olmuştur.

BMMYK verileri dikkate alındığında Suriye'den Irak'a göç edenlerin yüzde 96'dan fazlası Kuzey Irak'a göç etmiştir. Bu bağlamda Irak'a göç eden Suriyelilerin neredeyse yarısının Erbil'e göç ettiği görülmektedir. IKBY'de yer alan Erbil, Dohuk ve Süleymaniye'ye göç edenler haricinde geride kalan yüzde 3.2'lik Suriyeli nüfus ise Irak'ın diğer vilayetlerine yerleşmiştir. Irak'taki Suriyelilerin %37'si IKBY'de kurulan kamplar ve geçici konaklama merkezlerinde kalmaktayken yaklaşık %63'ü kamp dışında, şehirlerde yaşamaktadır (BMMYK Irak, 2018).

Son olarak vurgulanması gereken husus, Suriye'den gelen Kürt nüfus yoğunluklu Suriyelilerin göç etmelerindeki ana motivasyon güvenlik arayışı olmakla birlikte bunun kaynağı öncelikli olarak rejim veya IŞİD değildir. Bu bağlamda Suriye'nin kuzeyinde önceleri rejimle işbirliği yaparak sonrasında ise IŞİD, ABD gibi aktörlerle işbirliği yaparak belirli bölgeleri kontrolü altına alan PKK/PYD'nin uyguladığı politikaların da etkisi bulunmaktadır. Zira PKK/PYD, işgal altına aldığı bölgelerde Kürt nüfus içindeki muhalefeti bastırmak ve kontrolü elinde tutmak için keyfi politikalar uygulamaya başlamış ve bunun sonucunda bölgede yaşayan Suriyelilerin bir kısmı iç savaşın ana çatışmaları bu bölgelere sızmadan yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır (Human Rights Watch, 2014).

Ayrıca Suriye'de olayların başlamasının ardından Esad rejiminin Suriye'deki Sünni Araplar üzerindeki artan baskısı nedeniyle Sünni Arap bölgelerinde de Irak'a göç yaşanmıştır. Irak ve Suriye'de yaşayan Sünni Arapların aşiretsel ve akrabalık ilişkilerine sahip olması, Suriye'deki Sünni Arap göçünün bir bölümünün Irak yönünde gerçekleşmesine neden olmuştur. Özellikle Suriye-Irak sınırının büyük bölümünü oluşturan Irak'ın Ninova ve Anbar vilayetleri üzerinden Suriye'ye geçişler özellikle

2012 sonrası hızlanmış ve iki ülke arasındaki geçişkenlik artmıştır. Hatta bu nedenle Suriye, Irak'tan sınırın kontrol edilmesi ve Suriye'ye giriş çıkışların engellenmesi yönünde talepte bulunmuştur. Ancak yine de Suriye-Irak sınırının oldukça uzun olması, coğrafi koşullar ve hâkim gruplar göz önüne alındığında geçişkenlik tamamen ortadan kaldırılmış değildir.

Toparlamak gerekirse, Suriye krizinin insani boyutu çerçevesinde Irak'a yönelik yapılan göçlerde Irak'ta iki farklı yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Bunlardan ilki olan Bağdat (merkezi) yönetimi, krizin başında sınır kapısını açarak Suriyelilere ev sahipliği yapmayı düşünse de zaten sağlanamamış olan ve kritik seviyedeki güvenlik kaygıları nedeniyle sorunu görmezden gelmiş ve sınır kapısını kapatmıştır. Bağdat'ın bu politikasında, şüphesiz Maliki yönetiminin uygulamaları sonucunda Irak'ta özellikle Sünni Araplara yönelik dışlama politikaları sonucunda ortaya çıkan gerginliğin de payı bulunmaktadır. Nitekim Maliki yönetimi gerek ülke içindeki gerekse Suriye'deki gelişmeleri ve artan gerginliği görmezden gelmenin hatta özellikle ülke içindeki gerginliği körüklemesinin sonucunda Irak'ta ortaya çıkan, Suriye'de güçlenen ve Irak'a geri dönen IŞİD tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır.

Irak kaynaklı diğer yaklaşım ise IKBY merkezli olup Suriye'den gerçekleşen göçlere yönelik açık kapı politikası uygulanmıştır. Bu politika 2014 yazına kadar BM ve uzmanlık kuruluşları ile uluslararası bağışçıların desteğiyle nispeten daha kolay bir şekilde gerçekleştirilse de IKBY'nin kendi içindeki politik çekişmeler, ekonomik kriz, Erbil-Bağdat arasındaki petrol gelirleri dağılımı ve ihtilafli bölgeler nedeniyle yaşanan gerginlik ve IŞİD'in güçlenerek Irak'a gelmesi üzerine zorlaşmıştır. Ayrıca Kürt grupların kendi içindeki güç mücadelesine PKK faktörünün de daha önce hiç olmadığı kadar eklenmesi, mevcut sorunları arttıran bir gelişme olmuştur. Nitekim bu rekabetin bir yansıması da Suriye'de söz konusu olmuş ve Irak'a yapılan göçler üzerinde de etkili olmuştur.

Sonuç

Suriye kaynaklı insani krize yönelik Suriye ile sınırı bulunan dört ülkenin ele alındığı bu çalışmada öncelikle vurgulanması gereken husus, krizin en büyük yükünü çeken kesimin Suriyeliler olduğu gerçeğidir. İster Suriye'de ister bir başka ülkede yaşamak zorunda kalsın hiçbir şey bu gerçeği değiştiremez. Suriye'ye komşu ülkelerin krize yönelik yaklaşımları ele

alındığında, karşılaştırmanın anlamlı olması için göç yükü, krizin diğer etkileri, komşu ülkelerin içinde bulunduğu koşullar gibi bir dizi faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Göç yükü açısından bakıldığında Türkiye, sadece bölgede değil, dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke olarak, dünya tarihinde bu yükü başarıyla göğüslemiş ender ülkelerden birisidir. Türkiye'nin Suriye krizine insani açıdan perspektifinde biri siyasi diğeri insani kriz boyutu olmak üzere iki perspektifte yaklaştığı söylenebilir. Siyasi açıdan bakıldığında, Türkiye krizin başlangıcından itibaren krizi sonlandırmak için girişimlerde bulunmuştur. Bu siyasi girişimler, öncelikle ikili ilişkiler seviyesinde başlamış; ancak Şam rejiminin tutumu nedeniyle sorunun bu yöntemle çözülemeyeceğini düşünen Türkiye, ikili girişimleri 2011 yılının Ağustos ayından itibaren sonlandırmıştır. Bu aşamadan sonra Türkiye sorunun çözümüne yönelik bölgesel ve uluslararası platformları aktif bir şekilde kullanmıştır ve kullanmaktadır.

İnsani kriz boyutu açısından bakıldığında, kriz bölgelerine yapılan insani yardımlar düşünüldüğünde, kurumları ve uyguladığı politikalarla önceki dönemlerden farklı bir Türkiye'nin olduğunu belirtmek gerekir. Bu farklılık, Türkiye'nin sadece açık kapı politikası uygulamasıyla ilişkili değildir. Zira hem bu politika takip edilip hem de ülkeye sığınan Suriyelilere çok az kamu kaynağı ayrılarak, sürecin gelecek bağışlar üzerinden yürütülmesi mümkündür. Ancak bunun yerine devletin ilgili kurumlarının aktif katılımıyla ve kamusal kaynaklar kullanılarak krizin ülkeye sığınan Suriyelileri ve Türkiye'yi daha fazla etkilemesinin önüne geçilmiştir.

Türkiye'nin krize yönelik insani politikası bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Lübnan, Ürdün ve Irak'ın Suriye'den yapılan göçlere yönelik katı sınırlamalara gittiği görülmektedir. Ayrıca yapılmış olan göçlere yönelik organizasyon açısından da önemli farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Kaldı ki Türkiye insani politikasını büyük ölçüde kendi öz kaynaklarını kullanarak büyük bir maliyetin altına girerken, bölge ülkeleri büyük ölçüde dışarıdan gelen fonlarla bu politikaları uygulamaya çalışmışlardır.

Göç yükünün yanı sıra krizin diğer etkileri açısından bakıldığında, krizin güvenlik, ekonomik, toplumsal, siyasal... vb. etkilerini bütün bölge ülkelerinin çektiği görülmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin Suriye ile

paylaştığı 910 km civarındaki sınır ve çatışmaların büyük ölçüde Suriye'nin kuzeyinde yoğunlaşması, Türkiye'yi daha dezavantajlı hale getirmiştir. Aynı şekilde Suriye'ye komşu olan diğer üç ülkenin Suriyelilerle aynı dili paylaşıyor olması bu ülkelerin göçe yönelik politikalarında kolaylık sağlarken aynı durum Türkiye açısından geçerli olmamıştır. Ancak Lübnan ve Irak'ın da Türkiye ile beraber krizin diğer etkilerini Ürdün'e göre daha fazla hissettiği de belirtilmelidir.

Ülkelerin kriz öncesinde, kriz başladıktan ve derinleştikten sonra içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında Irak ve Lübnan'ın daha dezavantajlı koşullara sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber, söz konusu ülkelerdeki siyasal ve demografik yapı ile Suriye krizinden bağımsız bir şekilde uygulanan politikalar, kriz olmasa bile Irak ve Lübnan'da istikrarsızlık yaşanmasının kaçınılmaz olacağını göstermektedir.

Sonuç olarak ister komşu ülkelerle ister dünya standartlarıyla karşılaştırılsın, Türkiye'nin Suriye krizinin insani boyutuna yönelik uyguladığı politikalar tecrübelerle gelişmiş ve krizin bu etkisini minimize etmeye yönelik olmuştur. Türkiye'nin uygulamış olduğu politikalar, başta BMMYK olmak üzere çeşitli uluslararası örgütlerce model alınarak insani krizlerle mücadelede örnek olarak gösterilmektedir. Lübnan ve Ürdün'ün geçmiş tecrübeleri krizi farklı şekillerde ele almalarına neden olsa da Türkiye'nin ardından Ürdün'ün krize profesyonel bir şekilde yaklaşım gösterdiğini belirtmek gerekir. Lübnan ve Irak ise bir yandan krizin insani boyutuna muhatap olurken diğer yandan uyguladıkları politikalarla krizin bu boyutunu görmezden gelme veya öteleme şeklinde bir yaklaşım sergilemiştir.

Kaynakça / References

AFAD. (2018a, 02 Nisan). *Geçici barınma merkezleri bilgi notu*. Erişim Tarihi: 4 Nisan 2018, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/02_04_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf.

AFAD. (2018b, 26 Mart). *Geçici barınma merkezleri bilgi notu*. Erişim Tarihi: 2 Nisan 2018, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/26_03_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf.

Al Jazeera. (2017, 15 Ağustos). *UN: Nearly 50,000 stranded at Jordan-Syria border*.

Erişim Tarihi: 5 Ocak 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2017/08/50000-stranded-jordan-syria-border-170815004814548.html>.

Anadolu Ajansı. (2017, 05 Aralık). *Başbakan Yardımcısı Akdağ: Suriyeliler için harcanan toplam maliyet 84 milyar 880 milyon lira*. Erişim Tarihi: 10 Ocak 2018, <https://aa.com.tr/tr/ekonomi/basbakan-yardimcisi-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-toplam-maliyet-84-milyar-880-milyon-lira/990509>.

Anadolu Ajansı. (2014, 20 Eylül). *45 bin Suriyeli Kürt Türkiye topraklarına girdi*. Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018, <https://aa.com.tr/tr/turkiye/45-bin-suriyeli-kurt-turkiye-topraklarina-girdi/118433>.

BMMYK. (2018). *Syria regional refugee response*. <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>.

BMMYK. (2018). *Operational portal: Refugee situations*. Erişim Tarihi: 2 Nisan 2018, <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>.

BMMYK. (2018). *Operational portal: Lebanon*. Erişim Tarihi: 2 Nisan 2018, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/36>.

BMMYK. (2018). *Operational portal: Iraq*. Erişim Tarihi: 5 Nisan 2018, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/5>.

BMMYK. (2018). *Operational portal: Jordan*. Erişim Tarihi: 5 Nisan 2018, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/36>.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2018). Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018, <http://www.goc.gov.tr>.

The Syria Institue. (2018). Erişim Tarihi: 10 Şubat 2018, <https://siegewatch.org/reports/>.

Human Rights Watch. (2014, 18 Haziran). *Syria: Abuses in Kurdish-run enclaves*. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2016, <https://www.hrw.org/report/2014/06/19/under-kurdish-rule/abuses-pyd-run-enclaves-syria>.

IOM. (2 Ağustos 2013). *IOM regional response to the Syria crisis, situation report*. Erişim Tarihi: 2 Nisan 2018, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IOM%20Syria%20Crisis%20Regional%20Response,%20Sitrep%202%20August.pdf>.

The Daily Star Lebanon. (2014, 21 Ekim). *Lebanon to stop accepting Syrian refugees*. Erişim Tarihi: 20 Aralık 2017, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2014/Oct-21/274771-lebanon-to-stop-accepting-syrian-refugees.ashx>.

The Jordan Times, (2018, 7 Ocak). *Jordan allows aid delivery to Rukban*. Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018, <http://www.jordantimes.com/news/local/jordan-allows-aid-delivery-rukban>.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2017, 23 Haziran). *Suriye'deki gelişmeler bir tehdit oluştursa, Fırat Kalkanı'nda ne yaptysak aynısını yaparız*. Erişim Tarihi: 10 Ocak 2018, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/77676/suriyedeki-gelismeler-bir-tehdit-olusturursa-firat-kalkaninda-ne-yaptiysak-aynisini-yapariz.html>.

UNHCR. (2015, 13 Eylül). *Registration trends for Syrian persons of concern*. Erişim Tarihi: 2 Haziran 2016, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=103#>.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, (UNOCHA). (2018). *Syrian Arab Republic*. Erişim Tarihi: 3 Mart 2018, <http://www.unocha.org/legacy/syria>.

UNRWA. (2018). Erişim Tarihi: 10 Ocak 2018, <http://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon>.

World Bank. (2018). Erişim Tarihi: 12 Şubat 2018, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>.

Summary

The Syrian crisis erupted in March 2011 still continues as a civil war at the present. The short and the middle term effects of the crisis have manifested themselves in economic, political, societal and security fields both in the region and the global dimension. Inherently there are some differences between neighboring and non-neighboring countries to Syria in terms of their policies implemented toward humanitarian crisis in the country. Even the neighboring countries to Syria, such as Turkey, Jordan, Lebanon, and Iraq have adopted different approaches on their own. There are several factors caused to these different approaches such as shared border lengths of these countries with Syria, number of the Syrians they received due to the refugee influx, political and economic conditions of these countries, and views of neighboring countries on their humanitarian responsibility.

Among the countries in the region, Turkey has taken the action at the beginning of the Syrian crisis for humanitarian aspect of the conflict and has adopted an open-door policy in this sense. Although Turkey's policies and attitude pursued for humanitarian dimension of the Syrian crisis set a model for the international community, these have usually been ignored in the international area, academic field, media, and public opinion.

From this point of view, the study aims to make a comparative analysis of Turkey's humanitarian policy for civilians affected by the Syrian crisis and the policies of other neighboring countries to Syria that are Lebanon, Jordan, and Iraq. The study excludes multidimensional structure of the crisis and focuses on the implemented policies of Turkey, Lebanon, Jordan, and Iraq in terms of the humanitarian crisis. The first point must be emphasized in this study is the fact that the Syrians are the people who suffered from the conflict and shoulder the greatest burden. Nothing can change this fact whether they have to live in Syria or flee from their homeland. When considering the approaches of Syria's neighbors to the crisis, it is necessary to take into account a range of factors such as migration burden, other effects of the crisis, and the conditions of these neighboring countries in order for the comparison to be meaningful.

In conclusion, Turkey's policies implemented for humanitarian dimension of the Syrian crisis have been developed by its experiences, and thus all have intended to minimize the negative effect of this dimension of the crisis, whether these are compared to policies of other neighboring countries or to the world standards. These policies implemented by Turkey are shown as a useful model in struggling with humanitarian crises by various international organizations, notably the UNHCR. Even if the past experiences of Lebanon and Jordan led them to perceive the Syrian crisis in different ways, it is necessary to note that Jordan has shown a professional approach to the crisis after Turkey. In spite of this, Lebanon and Iraq have preferred an approach to postpone or disregard humanitarian dimension of the Syrian crisis, although they have been experiencing the direct and indirect effects of the crisis.